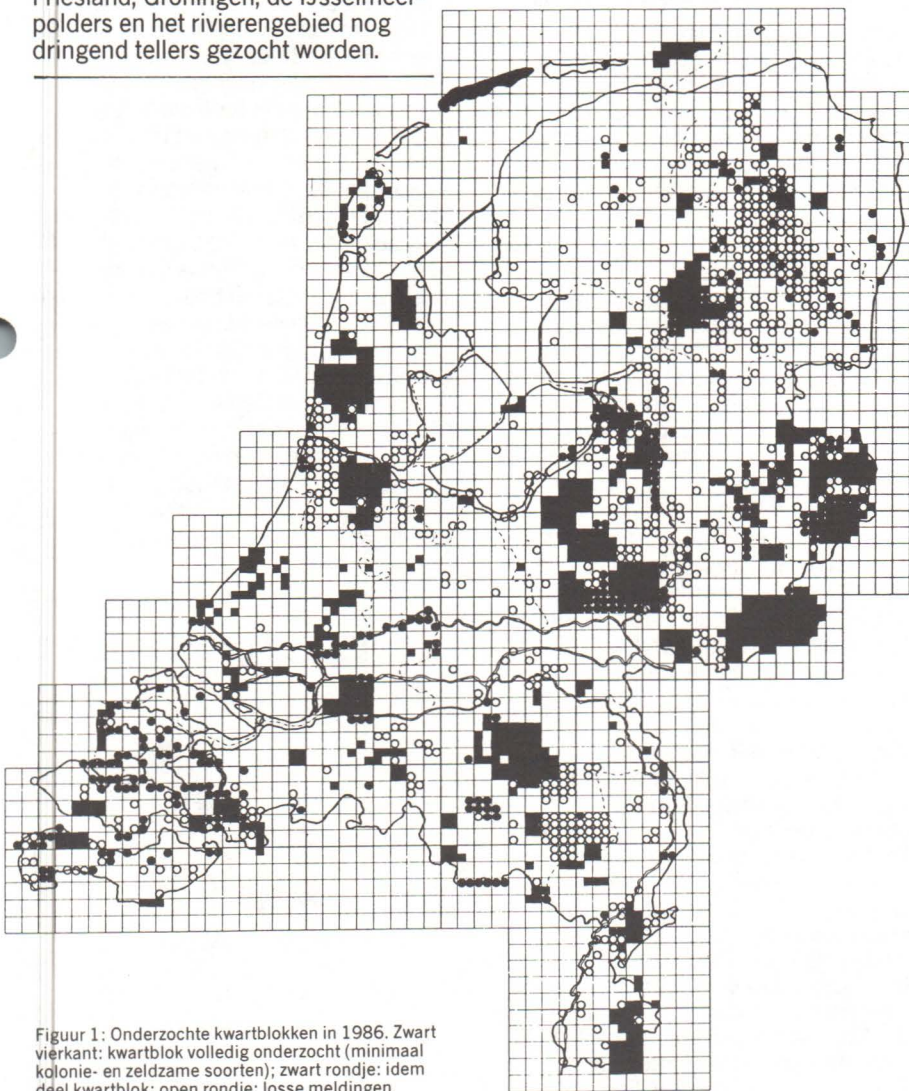

Bijzondere Soorten Project:

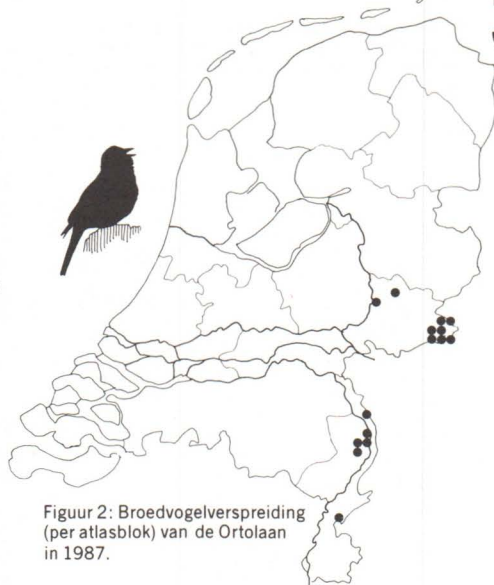
stand van zaken en plannen

Globaal genomen zijn er zo'n 160 vogelsoorten die min of meer regelmatig in Nederland broeden. Met het Broedvogel Monitoring Project (BMP) en het Bijzondere Soorten Project (BSP) tracht SOVON het wel en wee van deze soorten te volgen. Het BMP is in staat om van ongeveer 60 algemene en wijdverbreide soorten te registreren hoe de stand van jaar tot jaar wisselt. Voor de overige soorten zijn we aangewezen op het BSP. De basis hiervoor wordt gevormd door het kwartblokken-onderzoek. Deelnemers inventariseren jaarlijks hun vaste kwartblok (2½ x 2½ km) op een selectie van soorten. Het gaat daarbij om de vogels die in het BMP niet uit de verf komen, dus de zeldzame en schaarse broedvogels die we hierna BSP-soorten noemen. De BSP-soorten met een behoorlijk ruime verspreiding in Nederland, zoals Torenvalk of Geelgors, kunnen op die wijze goed worden gevolgd. Omdat ze in een voldoende aantal onderzochte kwartblokken voorkomen kan de verzamelde informatie worden beschouwd als een betrouwbare steekproef uit de totale landelijke populatie. Figuur 1 laat zien hoe de onderzochte kwartblokken in het tweede BSP-seizoen over het land verdeeld waren. Het is duidelijk dat er in Friesland, Groningen, de IJsselmeerpolders en het rivierengebied nog dringend tellers gezocht worden.

Figuur 1: Onderzochte kwartblokken in 1986. Zwart vierkant: kwartblok volledig onderzocht (minimaal kolonie- en zeldzame soorten); zwart rondje: idem deel kwartblok; open rondje: losse meldingen.

Bij de erg plaatselijk voorkomende broedvogels en de kolonievogels liggen de zaken anders. Bij deze soorten kan niet worden volstaan met het nemen van een steekproef. Willen we deze soorten volgen, dan is het nodig om alle bekende broedplaatsen jaarlijks te inventariseren. Alleen op die manier blijven we goed op de hoogte van het aantalsverloop. De Ortolaan is een voorbeeld van zo'n zeer plaatselijk voorkomende soort. Figuur 2 laat zien waar in 1987 nog Ortolanen voorkwamen. Omdat deze gors in nog 15 atlasblokken werd gesignaleerd, lijkt de verspreiding nog heel wat. We moeten ons echter wel realiseren dat het in totaal om slechts 43 territoria ging, geconcentreerd voorkomend in een handjevol terreinen. Ter herinnering: rond 1978 waren er nog zo'n 110-130 territoria in ons land, en konden alleen al rond Winterswijk tegen de 50 zingende Ortolanen gehoord worden! Een voorbeeld van een kolonievogel is de Roek. Een interessante en makkelijk te tellen soort, waar vele vogelaars of vogelwerkgroepen aandacht aan besteden. De meeste Roekenkolonies worden momenteel jaarlijks geteld. Figuur 3 toont de verspreiding van de ruim 23000 in 1986 getelde Roekennesten. Aanvullingen op deze kaart zijn natuurlijk altijd van harte welkom.

Figuur 2: Broedvogelverspreiding (per atlasblok) van de Ortolaan in 1987.

Het eindstadium waarin het BSP zijn wasdom zal bereiken, bestaat uit een werkconstructie, waarbij verschillende soorten landdekkend worden gevolgd, en de resterende BSP-soorten in zoveel kwartblokken, dat de resultaten representatief geacht kunnen worden voor de landelijke populatie.

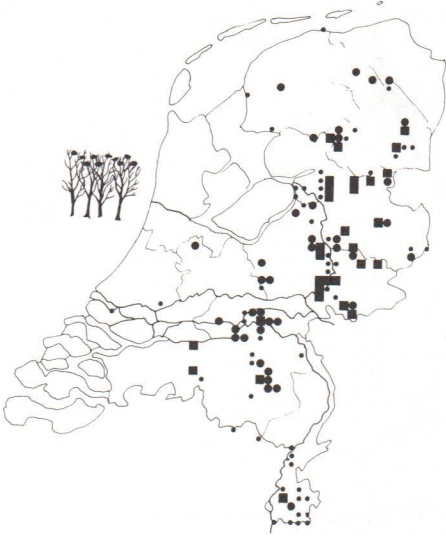
Wanneer we na de eerste drie veldjaren de balans opmaken, blijkt dat het huidige deelnemerscorps er al in slaagt de meeste soorten, waarvan een landdekkend beeld gewenst is, jaarlijks integraal te inventariseren. Voor 1988 staan de volgende soorten op dit verlanglijstje:

Aalscholver	Geoorde Fuut
Lepelaar	Ooievaar
Kokmeeuw	Grauwe Kiekendief
Visdief	Bonte Kraai
Noordse Stern	Ortolaan
Dwergstern	Buidelmees
Zwarte Stern	Roodmus
Roek	Overige rariteiten
Korhoen	

Soorten als Grote Stern, Zilvermeeuw of Oeverzwaluw ontbreken in dit rijtje, omdat ze door middel van andere gespecialiseerde tellingen worden aangepakt.

In de komende jaren wordt het zaak het kwartblokken-onderzoek zodanig uit te breiden en bij te sturen, dat we van alle resterende zeldzame en schaarse broedvogels een betrouwbaar beeld krijgen. Districtcoördinatoren (DC's) in Oost- en Zuid-Nederland hebben daar in 1988 een begin mee gemaakt door de Nachtzwaluw uit te roepen tot aandachtsoort. In hun districten proberen ze zoveel mogelijk kwartblokken, waar Nachtzwaluwen voorkomen in het onderzoek te betrekken. Een prima initiatief, want het lot van deze heerlijke zomervogel gaat elke natuurliefhebber aan het hart. Willen we een goed inzicht krijgen in de aantalsontwikkeling van alle BSP-soorten, dan is uitbreiding van het deelnemerscorps dringend gewenst. Voor vogelaars die nog twijfelen over medewerking aan het BSP kan het geen kwaad nog eens uiteen te zetten wat het inhoudt om aan het BSP mee te doen.

Figuur 3: Broedvogelverspreiding (samengevat per atlasblok) van de Roek in 1986. Kleine stip minder dan 100, grote stip 101-250, vierkant meer dan 250 nesten.

In overleg met de DC wordt een kwartblok uitgezocht waar de BSP-soorten geïnventariseerd zullen worden. Vervolgens wordt het kwartblok grondig onderzocht en worden de aantallen broedparen volgens de voorschriften in de handleiding bepaald. Omdat er alleen op de BSP-soorten gelet hoeft te worden, valt het aantal te onderzoeken soorten in de praktijk erg mee. En dreigen het er eventueel toch teveel te zijn, maak dan een selectie, en laat de rest schieten. Er zijn BSP-medewerkers die een zeer waardevolle bijdrage aan het project leveren door toch maar één soort te tellen. Om een idee te geven om welke soorten het gaat, moet een Westnederlandse vogelaar denken aan vogels als Roerdomp, Bruine Kiekendief, Kluut en eventueel Zomertaling en Torenvalk; een Oostnederlandse vogelaar aan Nachtzwaluw, Havik, Roodborsttapuit en eventueel Zwarte Specht en Fluiter; een Noordnederlandse vogelaar aan Paapje, Kempmaan, Grote Karekiet en eventueel Torenvalk en Wulp; en tenslotte een Zuidnederlandse vogelaar aan Kramsvogel, Grauwe Gors, Havik en eventueel Kwartel en Nachtegaal. Hoewel zo'n inventarisatie zich uitstrekt over het hele broedseizoen heeft een proefonderzoek uitgewezen dat de meeste soorten met in totaal een achttal bezoeken goed in kaart gebracht kunnen worden. Voor de tijdsinvestering hoeft dus niemand het BSP te laten schieten; trouwens ook niet voor de te onderzoeken soorten, want het zijn stuk voor stuk vogels waar iedereen graag voor stopt. En wees niet bang dat het enkele jaren achtereen onderzoeken van hetzelfde kwartblok zou gaan vervelen. De praktijk wijst uit dat vogelaars die zich een kwartblok hebben toegeëigend, hiermee een grote binding krijgen. Elk voorjaar wordt de prikkel groter om opnieuw te kijken of alle broedparen teruggekeerd zijn.

De ideale BSP'er onderzoekt één of enkele kwartblokken op alle BSP-soorten, en telt daarnaast in een groter gebied nog even één of enkele soorten uit de categorie waarvoor een landdekkend beeld wordt nagestreefd. In het algemeen kan het een zonder moeilijkheden met het ander gecombineerd worden, want de vaste Blauwe Reiger- of Roekenkolonie is vaak in een handomdraai geteld. Spreek dit wel even af met de DC (adressen achterin), anders wordt er misschien dubbel geteld.

Het BSP richt zich op soorten waarmee natuurbeheerders in het algemeen graag rekening willen houden in hun planning. Waar het vaak nog aan ontbreekt is goede informatie over de laatste stand van zaken. Het project biedt de kans om daarop in te spelen. Wie helpt mee?

Vogels tellen in Europees verband

Dankzij de onmisbare hulp van een schare gedreven waarnemers is SOVON sinds enkele jaren bezig met het monitoren van vogelpopulaties in Nederland. In gewoon Nederlands: we onderzoeken van welke soorten de stand toe- dan wel afneemt. Wat de broedvogels betreft lopen er momenteel twee projecten: het Broedvogel Monitoring Project (BMP), waarmee de meer algemene soorten gevolgd worden, en het Bijzondere Soorten Project (BSP) dat zich vooral op de wat schaarsere soorten richt. Omdat het BMP het langste loopt, zijn vooral van dit project al leuke resultaten beschikbaar. Zo kon, omdat het BMP in 1984 begon, de invloed worden vastgelegd die drie opeenvolgende strenge winters hadden op onze vogelstand. Nederland is in Europees verband echter maar een vlekje op de kaart, en het zou dan ook interessant zijn om te weten wat er elders in Europa met de vogelstand aan de hand is. Nu is het zo dat er in diverse Europese landen monitoringonderzoek aan broedvogels wordt gedaan (soms al meer dan 25 jaar!), maar het is niet gemakkelijk om snel een overzicht te krijgen van de resultaten; deze worden doorgaans alleen in lokale tijdschriften gepubliceerd, die natuurlijk niet voor iedereen bereikbaar zijn. Bovendien speelt nog een ander probleem mee. Het onderzoek wordt niet overal op dezelfde manier uitgevoerd en uitgewerkt, waardoor de resultaten niet zonder meer met elkaar te vergelijken zijn. Om wat meer zicht op de materie te krijgen, en in een poging om meer eenheid te scheppen in internationaal verband, is SOVON de afgelopen maanden bezig geweest met het bijeenbrengen van informatie over monitoringprojecten in Europa. Deze werkzaamheden werden mogelijk gemaakt dankzij een subsidie die door de EEG werd verleend in het kader van het Europese Jaar van het Milieu.

Het resultaat is een rapport waarin per land wordt aangegeven of er landelijk monitoringonderzoek plaats vindt, en zo ja, op welke manier en met wat voor resultaten.

Broedvogelmonitoringonderzoek wordt op dit moment uitgevoerd in zeven Europese landen. Groot-Brittannië spant daarbij de kroon: de Britten bewaken al vanaf 1962 hun vogels. De overige landen zijn Zweden (onderzoek vanaf 1969), Denemarken (1975), Tsjecho-Slowakije (1981), Estland (1983) en Finland en Nederland (beide vanaf 1984). Er kunnen twee methoden worden onderscheiden (zie figuur 1). Een aantal landen werkt met punttellingen op een wijze die sterk lijkt op de punttellingen die 's winters in Nederland worden uitgevoerd bij de Punt Transect Tellingen (PTT). In de praktijk komt het er op neer dat er meestal 20 vaste telpunten zijn waarop steeds gedurende vijf minuten alle vogels worden geteld; er is doorgaans maar een of hooguit een tweetal tellingen gedurende het broedseizoen. De andere methode is dezelfde als in Nederland met het BMP gehanteerd wordt: de territoriumkartering. Hierbij wordt een gebied meerdere malen tijdens het broedseizoen bezocht, en worden tijdens elk bezoek territorium-indicatieve waarnemingen ingetekend op een kaart. Aan beide methoden kleven voor- en nadelen. De meest gedetailleerde informatie wordt verkregen via de territoriumkartering, maar dit is wel een erg arbeidsintensieve methode. Vandaar dat diverse landen, die slechts een klein aantal waarnemers ter beschikking hebben, liever werken met de punttellingen; het werken met deze methode kost aanmerkelijk minder tijd. Misschien hebben de Zweden het wel slim bekeken: ze werken namelijk met beide methoden. In kleine steekproefgebieden, die vaak in natuurreservaten liggen, wordt gewerkt met de territoriumkartering, in de grote agrarische gebieden waar het minder leuk vogelen is met de punttelling. Op deze manier wordt vermeden dat alleen in de 'leukere' gebieden naar vogels gekeken wordt, wat natuurlijk een vertekend beeld van de ontwikkeling van de vogelstand zou kunnen opleveren.

Figuur 1: Broedvogelmonitoringonderzoek in Europa. Licht gearceerd: punttelling; zwart: territoriumkartering; donker gearceerd: beide methoden.

